

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ЩОДО УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У ході розвитку та реформування податкової системи на сучасному етапі недостатньо уваги приділяється розробкам у галузі фундаментальних основ оподаткування. У даній статті досліджено та обґрунтовано необхідність системного підходу щодо управління податковими ризиками та розглянуто їх сутність. Проаналізовані методи, що використовуються провідними компаніями світу для вирішення зазначених проблем з метою не тільки зниження податкових ризиків, але й визначення та впровадження змін, необхідних для підвищення ефективності податкової функції. Ключові слова: підприємство, податковий ризик, податкове планування.

В ходе развития и реформирования налоговой системы на современном этапе недостаточно внимания уделяется разработкам в отрасли фундаментальных основ налогообложения. В данной статье исследовано и обосновано необходимость системного подхода относительно управления налоговыми рисками и рассмотрена их сущность. Проанализированные методы, которые используются ведущими компаниями мира для решения отмеченных проблем с целью не только снижения налоговых рисков, но и определения и внедрения изменений, необходимых для повышения эффективности налоговой функции. Ключевые слова: предприятие, налоговый риск, налоговое планирование.

During the development and reforming of the tax system, presently there is insufficient attention being paid to developments in the basic fundamentals of taxation. This has been investigated and substantiated the need for a systematic approach to tax risk management and the examination their contents is considered in the article. The methods used by leading companies in the world to solve these problems are in order to not only reduce tax risks, but also define and implement changes necessary to improve the efficiency of the tax function. Keywords: enterprise, tax risk, tax planning.

Постановка проблеми. Реагуючи на зміни, що відбуваються у світі, більшість корпорацій вважає ефективно управління податковими ризиками однією зі своїх першочергових завдань. Змінюються традиційні пріоритети податкових підрозділів. На сьогоднішній день ці підрозділи стають частиною загального підходу компанії до управління ризиками. Управління податковими ризиками має для компаній настільки важливе значення, що йому приділяється все більша увага в оцінці ефективності діяльності директорів по оподатковуванню в порівнянні із традиційними параметрами.

Необхідність системного підходу пов'язана із зростанням витрат на контроль і управління ризиками на всіх ієрархічних рівнях (держава, підприємство, індивідуум). Ці витрати знижують ефективність суспільного виробництва, а також можуть впливати на соціально-економічну ситуацію в країні.

Результати досліджень в області податкових ризиків свідчать про те, що проблеми, з якими стикаються податкові служби, постійно зростають. Керівники податкових відділів відзначають, що основні труднощі в їх роботі

пов'язані з посиленням глобалізації, ускладненням нормативних вимог і підвищенням прозорості інформації. З цими змінами виникає цілий спектр нових ризиків, таких як економічна невизначеність, жорсткість умов кредитування, ризики, пов'язані з управлінням грошовими потоками, ефективною ставкою податку. Крім того, акціонери більшою мірою стурбовані питаннями ризиків у цілому. У зв'язку з цим податкові служби приділяють першочергову увагу ризикам, що виникають на основних етапах податкового циклу: податкове планування, підготовка податкової звітності, податковий облік та взаємовідносини з податковими органами.

В діяльності податкових департаментів присутні ризиками, зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Підвищуються вимоги до податкової функції з боку органів корпоративного управління компаній та менеджменту. Невизначена економічна ситуація буде також впливати на ризики в діяльності податкового департаменту.

У такій ситуації системний підхід щодо управління податковими ризиками, який охоплює всі основні етапи оподаткування - податкове планування, підготовку податкової звітності, податковий облік та взаємовідносини з податковими органами є необхідним елементом щодо управління податковими ризиками на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виходячи із аналізу наукових досліджень суспільних відносин, проблема ризику набирає щоразу більшого загальноекономічного значення, оскільки ризик сприймається як один із образотворчих чинників сучасного і, особливо, майбутнього суспільства.

Незважаючи на істотні наукові доробки в галузі дослідження ризиків, сфера аналізу податкових ризиків залишається недостатньо вивченою. Серед найбільш вагомих робіт із питань теорії і практики оподаткування, які пов'язані із досліджуваною тематикою, варто виділити праці відомих вітчизняних вчених: В.Л. Андрушенка, В.П. Вишневського, І.О. Луїної, П.В. Мельника, В.М. Опаріна, В.А. Онищенко, А.М. Соколовської та ін. Проте на теоретичному рівні залишається недослідженою проблема загального визначення та можливостей застосування системного підходу щодо управління податковими ризиками на підприємстві.

Постановка мети дослідження. Метою даної статті є підвищення ефективності управління податками в масштабі країни та підприємства в цілому шляхом запровадження системного підходу щодо управління податковими ризиками на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. У періоди економічної невизначеності бізнес-цілі і операційна діяльність компаній може зазнавати несподіваних змін, що значно впливає на фінансові показники. В умовах спаду, поставлені перед податковою службою завдання по забезпеченню професійного і економічно ефективного підходу при будь-яких умовах повинні прискорювати інтеграцію управління податковими ризиками з іншими напрямками діяльності в рамках усього підприємства. Крім того, це

дозволяє підкреслити значення тих реальних ризиків, які пов'язані з наявністю некерованих процесів і системи внутрішнього контролю, податковими ризиками, що знаходяться поза полем зору податкової функції, або з відсутністю компетентних фахівців на ключових позиціях. На даному процесі, що характеризується недоліком ресурсів та існуванням безлічі пріоритетів фундаментальної зміни податкового законодавства, а також недостатньої кількості кваліфікованих податкових фахівців.

Проблема, пов'язана із залученням і утриманням кваліфікованих співробітників, є глобальною. Складні завдання стоять в області вдосконалення операційної діяльності податкових департаментів, включаючи підвищення ефективності податкової функції, вдосконалення внутрішнього контролю та процесу збору даних.

Таким чином, завданнями податкових служб є податкове планування, питання пов'язані з підготовкою податкової звітності та ризиком і діловою репутацією.

Перед особами, відповідальними за прийняття рішень з податкових питань, стоїть велика кількість завдань. Однак основою їх діяльності є ефективне податкове планування, підготовка податкової звітності, виконання вимог податкового законодавства та інших нормативних вимог.

Фактори, що впливають на податковий ризик є внутрішніми та зовнішніми. Більшість підприємств вважають, що зміна податкового законодавства і складність його тлумачення є основними зовнішніми факторами, що впливають на виникнення податкових ризиків.

При визначенні підходу до податкового планування особи, які приймають рішення з податкових питань, керуються двома основними міркуваннями: можливістю оптимізації грошових потоків та ефективної ставки податку у фінансовій звітності.

У великих компаніях з річною виручкою в 25 млрд. умовних одиниць і вище, і в публічних організаціях ефективна ставка податку є найбільш важливим показником. Представники приватних компаній рідше вважають ефективну податкову ставку найбільш важливим фактором і частіше прагнуть забезпечити економію в результаті оптимізації грошових потоків. Підготовка податкової звітності не сильно відстає за своїм значенням від даних чинників. З цього випливає, що навіть у контексті податкового планування відповідність вимогам законодавства (і відповідні ризики) є одним з основних факторів, що впливають на прийняття рішень. Таким чином, з точки зору податкових відділів, завдання податкового планування тісно взаємопов'язані з питаннями відповідності законодавчим вимогам і підготовки податкової звітності, а також з потенційно можливими податковими суперечками і їх впливом на фінансову звітність.

Взагалі, система управління являє собою складний механізм впливу управляючої системи на систему, якою управляють, з метою отримання економічної вигоди. Існують різні думки щодо використання терміна "система управління ризиком". Деякі автори вважають [1], що з точки зору

дослідження операцій словосполучення “управління ризиком” не має змісту, оскільки невизначеністю управляти не можна. Тобто, коли говорять про систему управління ризиком, йдеться про систему підтримки прийняття рішень того чи іншого суб’єкта, головне завдання якого полягає в максимальному зниженні ступеня невизначеності.

Система управління ризиком, безперечно, включає процес прийняття рішень, однак на цьому її функції не обмежуються. Вона включає також подальший моніторинг ризикових позицій, порядок взаємодії підрозділів в процесі виявлення та попередження ризиків, а також удосконалення методів нейтралізації будь-яких можливих наслідків ризиків.

Тому під час аналізу системи управління податковими ризиками доцільно використовувати як основний методологічний інструмент – системний підхід, тобто всесторонній підхід, який фокусує увагу не тільки на організації, але і на середовищі, що її оточує. Центральним поняттям системного підходу є поняття “система”, яке відображає суть того, що різні елементи, об’єднуючись, набувають нової якості, яка відсутня у кожного з них окремо. Нова якість виникає завдяки наявності зв’язків в системі, які переносять властивості кожного елемента системи всім іншим елементам. Такі зв’язки називають інтегральними, або системними. Отже, ефективність функціонування системи управління податковими ризиками, враховуючи основні положення системного підходу, визначається ефективною взаємодією між частинами системи. Тому податкові ризики доцільно розглядати тільки в системі відносин між суб’єктами і об’єктами управління ризиками.

В системі управління податковими ризиками об’єктом управління виступають соціальні цінності, на які спрямовані конкретні посягання у сфері оподаткування, що призводять до ненадходження коштів до бюджету чи державних цільових фондів.

До суб’єктів управління податковими ризиками можна віднести представників державних податкових органів, які за допомогою різних прийомів і способів управління цілеспрямовано впливають на податкові ризики.

Отже, система управління податковими ризиками являє собою сукупність взаємопов’язаних і взаємозалежних елементів, кінцевою метою існування яких є мінімізація податкових ризиків.

Також, систему управління податковими ризиками можна охарактеризувати як сукупність методів, прийомів і заходів, які дають змогу відповідною мірою прогнозувати недопоступлення податкових платежів і приймати заходи з недопущення чи мінімізації порушень в сфері оподаткування.

Для визначення податкових ризиків застосовується метод систематизації платників згідно з визначеними стандартами за групами. Така систематизація ґрунтується на принципах мікрорівневого аналізу підприємств. Під час аналізу кожного підприємства відбирають основні

критерії, які дають характеристику щодо нього: до якої галузі належить, якими видами діяльності займається це підприємство, які регіональні умови перебування, обсяг валових доходів, розрахунок бази оподаткування з урахуванням динаміки надходження за видами платежів протягом минулих періодів, зміна показників фінансово-господарської діяльності тощо.

Проводити аналіз діяльності платників податків необхідно з точки зору можливості ухилення від оподаткування, тобто наявності податкових ризиків. На підставі стандартних процедур такого аналізу буде можливим здійснення автоматизованого відбору платників податків для перевірок. Один з видів такого аналізу – автоматизована перевірка та аналіз податкової звітності платників податків.

Процес відбору платників податків за допомогою податкових ризиків дасть змогу мінімізувати вплив суб'єктивного фактора на відбір підприємств для податкового аудиту, забезпечить виявлення та попередження можливих порушень законодавства платниками податків на більш ранній стадії, при цьому сумлінні платники податків не зазнаватимуть безпідставних перевірок. Разом з тим автоматизована система податкових ризиків дасть можливість проводити групування платників податків за категоріями уваги: тих, хто вчасно та сумлінно сплачують податки, віднести до категорії законослужняних тих, хто допустив деякі порушення, віднести до категорії платників податків, які потребують відповідної уваги, та визначити категорію платників, які свідомо ухиляються від сплати податків, застосовуючи схеми мінімізації.

Отже, визначення податкових ризиків являє собою узагальнення результатів контролю та систематизацію недоліків і порушень нормативно-правових актів суб'єктами підприємництва у процесі господарської діяльності, схем ухилень від оподаткування, а також загальних ознак, що можуть вказувати на наявність таких порушень.

Таким чином, дії податкової служби в сучасній нестійкій економічній ситуації незалежно від того, як швидко будуть подолані економічні труднощі, повинні ґрунтуватися на стратегічному розумінні ризиків і найбільш ефективних методах управління ними.

Висновки і напрями подальших досліджень. На основі проведеного дослідження авторами досліджено, що системний підхід в управлінні ризиками ґрунтується на тому, що всі явища і процеси розглядаються в їх системному зв'язку, враховується вплив окремих елементів і рішень на систему в цілому.

Системний підхід може знаходити своє вираження в тому, що:

– розглядається зв'язок управління ризиками з ефективністю систем і витратою ресурсів на декількох ієрархічних рівнях: держава; територія; фінансово-промислова група або холдинг; підприємство або підприємець без утворення юридичної особи; сім'я і громадянин;

– як деяка єдина система, розглядаються заходи щодо управління ризиками на різних етапах життєвого циклу товару (розробка, виробництво,

експлуатація, утилізація) та циклу розробки товару (ескізний проект, технічний проект, дослідні зразки);

– розробляється комплекс заходів, що обмежують ризик на різних циклах підприємства;

– визначається сукупність дій, об'єднаних з метою підвищення безпеки діяльності за рахунок використання обмеженого обсягу ресурсів, розподілених у часі і просторі, розглядають операції з попередження, зниження, страхування і поглинання ризиків за своєю природою ризиків;

– деяку кількість взаємопов'язаних елементів розглядають як систему управління ризиками з використанням: законодавчих заходів; економічного та фінансового впливу; конструктивних і технологічних рішень; організаційних заходів, природоохоронних заходів;

– в управлінні доцільно досліджувати ризик цілей, визначення способів і засобів їх досягнення (ризик-маркетингу), менеджменту;

– управління ризиками повинно мати свою стратегію, тактику і оперативну складові;

– управління ризиками має розглядатися одночасно як наука. На всіх стадіях проектування систем повинен враховуватися вплив людського фактора в умовах жорсткого обмеження в часі.

Отже, системний підхід щодо управління податковими ризиками на підприємстві є елементом підвищення ефективності управління податками в масштабі країни та підприємства в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О., Вишневський В. До питання про оцінку рівня податків в Україні [Текст] // Економіка України. — 2004. — № 8. — С. 11-19.
2. Андрущенко В.Л. Податкові системи зарубіжних країн [Текст] / В.Л. Андрущенко, О.Д. Данілов. - К.: Комп'ютерпрес, 2004. - 240 с.
3. Антонова Ю.В. Системний підхід до управління справами податкових платежів в Україні [Текст] // Матеріали Третньої Всеукраїнської науково-практичної конференції "Підвищення ролі фінансових відносин у комплексному соціально-економічному розвитку регіону". - Д.: Наука і освіта, 2004. - С.142.
4. Вишневський В., А. Веткін. Ухилення від сплати податків: моделювання вибору та дій економічного суб'єкта [Текст] // Економіка України. – 2010.
5. Егорова Е.Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе... [Текст] // Управление риском. – 2009. – №2. – С. 9–12.
6. Селіверстова І.О., Лашенко О.Ю. Звітність підприємств як елемент фінансової складової економічної безпеки підприємства [Текст]
7. І.О. Селіверстова, О.Ю. Лашенко [Текст] // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: зб. наук. праць – К.: НАУ, 2008 – Вип.19. - с. 256 – 261.